Секція 2.
МОДЕРНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ

Ольга Кириленко, д. е. н., професор
Тернопільський національний економічний університет
м. Тернопіль

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ УКРАЇНИ

Система недержавних пенсійних фондів в Україні почала формуватися після прийняття 09.07.2003 р. Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Початковий процес розвитку недержавних пенсійних фондів (НПФ) характеризувався постатньою динамічністю: збільшенням числа фондів та кількості учасників недержавного пенсійного забезпечення, зростанням загальних пенсійних активів, пенсійних внесків і пенсійних виплат, збільшенням інвестиційного доходу. Проте фінансова криза справила певний негативний вплив на діяльність недержавних пенсійних фондів України, що супроводжувалося сповільненням досягнутих раніше темпів їхнього зростання і призвело до погіршення окремих параметрів.

В табл. 1 наведено основні показники, які характеризують розвиток недержавних пенсійних фондів України у 2005-2011 роках.

Таблиця 1

Показники діяльності недержавних пенсійних фондів України[5]

Показники	2005 р.	2007 р.	2009 р.	2010 р.	9 міс. 2011 р.
Кількість НПФ на кінець року, шт.	54	79	108	101	105
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами, тис. осіб	88,4	278,7	497,1	569,2	558,3
Загальні активи НПФ, млн. грн.	46,2	281	857,9	1144,3	1306,4
Пенсійні внески, млн. грн.	36,4	234,4	754,6	925,4	1060,2
в т.ч. від фізичних осіб, млн. грн.	*2,2*	*14,0*	*31,8*	*40,7*	*47,6*
Пенсійні виплати, млн. грн.	1,7	9,1	90,1	158,2	200,5
Інвестиційний дохід, млн. грн.	9,7	68,1	236,7	433,0	519,7
або % до залучених внесків	*26,6*	*29,0*	*31,4*	*46,8*	*49,0*
Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	1,2	9,0	47,1	64,6	79,5
або % до загальних активів	*2,6*	*3,2*	*5,5*	*5,6*	*6,0*

На основі аналізу підсумків діяльності недержавних пенсійних фондів України за період їх існування можна відзначити наступні тенденції:

---

[5] Складено та розраховано за даними [1].

– з 2005 р. до початку 2008 р. відбулося подвійне зростання кількості недержавних пенсійних фондів, що було спричинено позитивними змінами у соціально-економічному розвитку країни, законодавчою регламентацією діяльності НПФ. Протягом 2009-2011 рр. чисельність недержавних пенсійних фондів стабілізувалася;

– серед діючих недержавних пенсійних фондів переважають відкриті фонди (близько 80%); вони більш доступні для широких верств населення порівняно з професійними та корпоративними фондами (кількість яких приблизно однакова);

– із-за нерівномірного розвитку регіонів держави сформувався вкрай нераціональний розподіл недержавних пенсійних фондів по території країни. Так, у 2012 р. із 105 недержавних пенсійних фондів – 78 працює у столиці, в той же час у 16 областях немає жодного зареєстрованого недержавного пенсійного фонду;

– серед учасників недержавних пенсійних фондів переважають особи віком від 25 до 55 років, які краще усвідомлюють необхідність акумуляції додаткових заощаджень у випадку виходу на пенсію; частка таких учасників становить майже 80%. Найбільш консервативна група учасників недержавного пенсійного забезпечення – це молоді люди віком до 25 років (6,5% всіх учасників), а у всіх вікових групах – жінки;

– поряд із зростанням пенсійних внесків, як важливого якісного показника розвитку недержавних пенсійних фондів, має місце зменшення питомої ваги внесків від фізичних осіб з 6% у 2005 р. до 4,5% за 9 місяців 2011 р., що свідчить про недовіру населення до недержавних пенсійних фондів як фінансового інституту і дієвого важеля покращення свого пенсійного забезпечення у старості;

– останніми роками відбулося деяке сповільнення росту пенсійних активів НПФ внаслідок нестабільної економічної ситуації, зменшення або тимчасового припинення пенсійних внесків і збільшення пенсійних виплат. В даний час майже 70% усіх внесків до недержавних пенсійних фондів припадає на корпоративний пенсійний фонд Національного банку України, що з одного боку є добрим прикладом для роботодавців, проте, з іншого – свідчить про нерозвинутість вітчизняної системи недержавних пенсійних фондів [2];

– серед пенсійних виплат традиційно переважають одноразові виплати (які здійснюються у випадках тяжких захворювань учасника фонду, при нагромадженні малих сум для виплати пенсії, при виїзді учасника фонду за межі країни), що негативно характеризує рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення загалом, є наслідком низької оплати праці більшості працюючих, підтверджує невпевненість людей у завтрашньому дні;

– основними напрямами інвестування пенсійних активів є депозити в банківських установах (приблизно 1/3), акції (до 1/5) і облігації (1/6) вітчизняних підприємств, інші цінні

папери (1/6 інвестованих активів недержавних пенсійних фондів). Така структура інвестування відповідає вимогам базового закону, проте свідчить про відсутність привабливих і надійних фінансових інструментів для вкладення коштів НПФ;

– разом з цим рівень інвестиційного доходу до сплачених пенсійних внесків має стабільну тенденцію до зростання, що очевидно є наслідком обережної і консервативної інвестиційної політики недержавних пенсійних фондів, головною метою якої є збереження заощаджень громадян. Проте при залученні більших обсягів пенсійних внесків для недержавних пенсійних фондів відкривалися б кращі можливості щодо диверсифікації нагромаджених активів;

– відбувається як абсолютне, так і відносне зростання витрат по управлінню НПФ, які відшкодовуються за рахунок пенсійних активів. Частка таких витрат по відношенню до загальних активів НПФ зросла від 2,6% до 6,0% за 2005-2011 рр. Суттєве збільшення обсягів цих витрат спостерігається на етапі створення фондів, проте порівняно із зарубіжними країнами вони загалом у нас незначні із-за невеликих масштабів інвестиційної діяльності НПФ на фондовому ринку. Такі витрати знаходяться у дозволених чинними нормативними актами межах;

– різноманітність умов функціонування НПФ зумовлює наявність великих амплітуд коливань у рівнях їхньої прибутковості, яка суттєво відрізняється в розрізі окремих фондів. Позитивно слід оцінити той факт, що у 2010 р. для 17 недержавних пенсійних фондів, або 1/6 їх загальної кількості, прибутковість перевищила 20%, що у два рази більше ніж річний показник інфляції [3].

Підсумовуючи слід зазначити, що в результаті менш ніж десятирічного періоду функціонування недержавних пенсійних фондів відбулося становлення цього важливого елементу фінансової і пенсійної системи України, що супроводжувалося зростанням кількісних і якісних показників діяльності НПФ, а також нагромадженням необхідного досвіду роботи.

Список використаних джерел

1. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України за 2005-2011 роки [Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/. – Назва з екрана.
2. Ковальова В. Навіщо банку власний пенсійний фонд? / В. Ковальова // Урядовий кур'єр. – 2012. – 1. – С. 6.
3. Васильченко О. Недержавне джерело пенсійного добробуту / О. Васильченко // Урядовий кур'єр. – – № 91. – С. 6.